

Analógia a fonológiában

Az R-epentézis kialakulása az angolban

SÓSKUTHY MÁRTON

Előadásomnak két fő célja van: (i) bemutatni, hogy egy egzemplár alapú analógiás elmélet a morfológia és a fonetika mellett a hagyományosan a fonológia tárgykörébe sorolt jelenségek elemzésére is alkalmas, és (ii) empirikusan pontos modellt építeni az angol R-epentézis kialakulásáról az imént említett elmélet segítségével. Az előadás során látni fogjuk, hogy az analógiás modellek különösen sokat segíthetnek az olyan, az R-epentézishez hasonló jelenségek megértésében, amelyeket se a generatív modellek, se a fonetikai alapú diakrón modellek nem képesek megfelelően magyarázni.

Először röviden bemutatom az R-epentézis kialakulásáról rendelkezésünkre álló nyelvtörténeti adatokat és a jelenséget vizsgáló újabb empirikus kutatások eredményeit. A jelenség története és jelenlegi földrajzi eloszlása alapján arra következtethetünk, hogy az R-epentézis kizárólag olyan dialektusokban alakult ki, ahol az R~zéró alternáció már jelen volt (a jól dokumentált 17-18. századi R-törlés következtében) – ez azt sugallja, hogy az R-epentézis ezen alternáció analógiás kiterjesztésének az eredménye. Az empirikus kutatások eredményei azt mutatják, hogy a jelenség korántsem kategorikus, és előfordulását különböző nyelvtani tényezők is befolyásolják, amelyeket leginkább egy egzemplár alapú modell tud megragadni.

Mivel az R-epentézissel kapcsolatos kutatások azt mutatják, hogy a jelenség forrása az analógia, és hogy jelenlegi disztribúcióját leginkább egy egzemplár alapú elmélet segítségével ragadhatjuk meg, az előadás második felében ezekkel foglalkozom. Röviden ismertetem az egzemplárelmélet központi állításait és nyelvészeti alkalmazásait, valamint két olyan számítógépen implementált elméleti keretet (AM és TiMBL), amelyek alkalmasak lehetnek a jelenség modellezésére. Látni fogjuk, hogy bár a jelenleg rendelkezésünkre álló modellek képesek megjósolni az R-epentézis kialakulását, néhány elvi és empirikus probléma miatt mégsem alkalmasak a jelenség magyarázására. Amellett fogok érvelni, hogy a problémák egyik fő forrása az említett modellekben rejlő egyszerűsítésekben, illetve kétfajta analógiás mechanizmus összemosásában rejlik.

Előadásom zárásaként bemutatok egy olyan számítógépen implementált modellt, amely a fenti problémákat képes elkerülni, és így pontosabb jóslatokat adhat az R-epentézis kialakulásáról. A modell ötvözi az egzemplárelmélet és az analógiás megközelítések eszközeit, így a jelenség kialakulására és jelenlegi eloszlására egyaránt kielégítő magyarázatot ad. Ezt a modellre alapuló számítógépes szimulációk is alátámasztják, amelyek meglepő pontossággal közelítik a jelenség kialakulásának vélt állomásait.